

Toneelwerkgroep Proloog

Documentatiemap: "Jij splijt mijn hart in tweeën"

Instructieprogramma:

"Jij splijt mijn hart in tweeën".

Regie: Ben Aerden.

In dit programma wordt het conflict ouders-kinderen getoond in fragmenten uit verschillende periodes. Het conflict heeft immers altijd bestaan? Er kan een keus worden gemaakt uit de volgende stukken:

1.	Molière	De ingebeelde zieke.	Pag. 2
2.	Shakespeare	Hamlet	Pag. 4
3.	Jean Anouilh	Eurydice	Pag. 8
4.	Tennessee Williams	Be getatoeëerde roos.	Pag. 10
5.	D. Frenkel Frank	Blaffen tegen de maan	Pag. 12
6.	Ruth en Augustus Goetz	De erfgename.	Pag. 13
7.	Hugo Claus	Een bruid in de morgen.	Pag. 14

Molière (Jean Baptiste Poquelin) 1622-1673

Als kleine jongen keek Molière graag naar de kluchten die werden gespeeld op de Pont Neuf in Parijs. Hij richt als jonge man "L'Illustre Théâtre" op met de acteur Béjart. Hij neemt een schuilnaam (Molière) aan om zijn oudere de schande te besparen een toneelspeler in de familie te hebben, want in de 17e eeuw was toneelspelen een oneervol beroep. De troep van Molière heeft geen succes en Molière wordt in de gevangenis gezet wegens schulden. Later trekt hij 12 jaar door Frankrijk rond en speelt overal toneel. Met "L'Ecolle des Femmes" bereikt hij zijn eerste succes, en daarna verschijnen de grote oomedies: "Tartuffe", "Le Misanthrope", "Don Juan", "L'Avare", "Le bourgeois Gentilhomme" etc. Tenslotte speelde hij de hoofdrol in "Le Malade imaginaire" en bij de 4e voorstelling van dit stuk overleed hij.

De karakters die Molière in zijn stukken vertoont, zijn zo algemeen menselijk en van alle tijden dat men nog overal Molière speelt. Goethe schrijft al over Molière: "Molière is zo groot dat men altijd weer verstoeld staat als men zijn stukken leest."

In de 17e eeuw volgde men graag de stukken van de klassieken na en hield zich aan de strenge voorschriften van Aristoteles. Lope de Vega in Spanje stoorde zich niet aan die wetten en bevrijdde het toneel ervan. Van hem heeft Molière veel geleerd. Ook van de Italiaanse Commedia dell' arte die ongeveer tegen het midden van de 16e eeuw zijn hoogste bloei bereikte, heeft Molière veel geleerd, en overgenomen, het improvisatie-toneel met standaardfiguren.

In de tragedie bleven de strenge regels van de eenheid van plaats, tijd en handeling, de 5 bedrijven, de alexandrijn, nog lang bestaan. De komedie bevrijdde zich ervan en wel door het talent van Molière. Hij zag als acteur en directeur weinig heil in de beperkingen die zinloos waren en die de verrassende ontknopingen, grote tegenstellingen en spanningen verminderden. Hij was een scherpe criticus van de zeden van zijn tijd. Zijn spot is tijdeloos en boeit ons nog. Huichelarij, gierigheid, hebzucht zijn ondeugden van alle tijden. Molière was een meester in de opbouw van een stuk en schreef in een eenvoudige natuurlijke taal die een groot contrast vormde met de gezwollen taal van zijn tijdgenoten. Als toneelspeler kon hij geen lid van de Académie Française worden. Niets ontbreekt aan zijn roem, hij ontbreekt aan de onze, staat onder zijn borstbeeld in de vergaderzaal.

Molière heeft veel aan koning Lodewijk XIV te danken. Zijne Majesteit was zo dol op toneel dat hij af en toe zelf toneel speelde. Hij wist welk risico hij liep door openlijk de zaak van de toneelspelers te steunen. Aan het hof konden Racine, Corneille en Molière dank zij de steun van de koning, hun gang gaan met een stoutmoedigheid die nergens anders mogelijk zou zijn geweest. Voor Molière, één der felste critici van zijn tijd, was dit van groot belang. Toen de aartsbisschop van Parijs zijn "Tartuffe" anderhalf jaar van de aanplakborden

verwijderde, werd het stuk op een enkele wenk van de koning toch opgevoerd, en heel Parijs genoot van de spitse aanval op de schijnheiligheid. De koning benoemde Molières gezelschap toen tot "Troupe du Roi" en nam Molière een zware schuldenlast van zijn schouders door hem een jaargeld toe te kennen. Met de koning achter zich kon Molière veel gedaan krijgen. Toen Molière plotseling stierf, onverwachts en zonder bediend te zijn van de Heilige Sacramenten, weigerde de aartsbisschop van Parijs deze onboetvaardige toneelspeler volgens de ritus van de Katholieke Kerk te doen begraven. Molières vrouw deed nu een beroep op de koning en de aartsbisschop moest toegeven. De begrafenis vond plaats in stilte, bij zonsondergang, maar niettemin was nu toch eindelijk een acteur in gewijde grond begraven. De volgende dag wist heel Parijs het grote nieuws.

De ingebeeelde zieke van Molière.

Argan, ingebeeelde zieke, is hertrouwd met Béline, een vrouw die het alleen te doen is om het geld van Argan. De dochter uit haar eerste huwelijk, Angélique, weigert te gaan trouwen met een dokter, Diapirus. Haar vader dwingt haar tot dit huwelijk uit zuiver egoïsme. Zij houdt van Cléante - Béline die niet van Angélique houdt, waarschuwt haar echtgenoot! Angélique heeft een gesprek gehad met Cléante in aanwezigheid van haar kleine zusje: Louison. Bij uitzondering komt er dus een klein meisje in dit stuk voor, een rol die moeilijk te spelen was; reden waarom er vrijwel nooit kinderen in de stukken voorkomen.

Shakespeare

Het is ondoenlijk over Shakespeare iets te schrijven dat van belang is, zonder in een uitvoerig betoog te vervallen. Misschien mogen wij veronderstellen dat de "gewone" feiten uit zijn leven wel bekend zijn en kunnen wij volstaan met een serie losse opmerkingen en citaten die het leven en denken van de grote toneelschrijver illustreren.

Geb. 1564 Gestorven 1616,

William Shakespeare - zoon van John Shakespeare, een succesvol zakenman. Gezin met 8 kinderen - William de eerste zoon. De Stratfordse notabelen konden hun zonen kosteloos naar het gymnasium sturen. Daar werd William de liefde voor de oudheid enigszins bijgebracht. Weinig bekend over jeugdijaren.

Trouwt als hij 18 jaar is met 8 jaar oudere vrouw. Shakespeare zag de Middeleeuwse mirakel- en passiespelen. Op de scholen werden Latijnse stukken gespeeld. Er was geen specifiek Engels toneel. Totdat in 1561 de eerste Engelse tragedie werd geschreven in de geest van Seneca. Het werd een culturele mijlpaal. De instelling van de "Office of Revels" (registratie en censurering van stukken) maakte dat het beroep van acteur voor het eerst enigszins werd beschermd. Men bouwde de eerste vaste schouwburg, een ronde open ruimte "The Theatre".

1592-1593 Pest-epidemie. Alle schouwburgen gesloten.

1623 De eerste uitgave van zijn werken.

1709 Belangrijke nieuwe uitgave. Daarna duurde het lang voordat een biografie werd geschreven.

1769 Het eerste Shakespeare-festival.

In de 16e eeuw stond men nog dicht bij de anonieme kunst van de Middeleeuwen en werd een schrijversnaam maar zelden vermeld. Het mooiste gedenkteken voor hem is het Shakespeare Memorial Theatre in Stratford, met de jaarlijkse opvoeringen. Shakespeare heeft zich weinig aangetrokken van de dramatische wetten van die tijd} dit in tegenstelling met de Franse klassieken. Het Globetheater, waar Shakespeare te Londen speelde, was een zeskantig houten gebouw met vensters en een huisje op het dak voor de trompetten die het begin van de voorstelling aankondigden. Alleen de achterste helft van het toneel en de loges in 3 rijen boven elkaar, waren overdekt. In de parterre om het voortoneel heen waren de staanplaatsen, waar het volk appels schillend en etend, kaartspelend en drinkend toekeek. De Elizabethaanse schouwburgen waren rijk versierd, verlicht door kroonluchters. Er zijn standaard-decorstukken.

Enige opmerkingen over Hamlet, prince of Denmark, een "problem play".

Het Hamlet-probleem: Shakespeare was toen hij dit stuk schreef ten prooi aan een heel complex van emoties. Zijn concentratie verdiept zich. De gespletenheid van geest houdt hem bezig. Hij tracht zijn

meest wezenlijke gedachten te formuleren. In hoeverre persoonlijke gebeurtenissen de sonnetten en stukken van Shakespeare direct hebben beïnvloed, is niet te zeggen, een driehoeksverhouding? De dood van zijn 11-jarige zoon? Hamlet schreef hij om orde te scheppen in zijn gevoelens omtrent zichzelf, omtrent zijn beroep, omtrent zijn bestaan. Hamlet is één van de eerste wraaktragedies. De tragedie was verwaterd. Hamlet wordt geconfronteerd met de opdracht in het reine te komen met zichzelf, Shakespeare maakt van het niet zeer nieuwe gegeven iets bijzonders. Zijn troep had al een primitief Hamletstuk gespeeld toen Shakespeare pas naar de hoofdstad kwam. Later pakt hij het gegeven anders aan. Iedere persoon in het stuk belichaamt dan een eigen wereld die in een geheel eigen verhouding tot Hamlet staat: het is de Hamletfiguur waarmee de toeschouwer zich vollediger identificeert dan met enige andere figuur uit het Shakespeare-oeuvre, omdat in zijn emotionele ervaringen voelen en denken samengesmolten zijn. In de overpeinzing "to be or not to be" spreekt hij de intiemste en diepste gedachten uit en in deze monoloog gaat het om het meest essentiële levensmysterie.

Hamlet schrikt niet terug voor de daad. Met bezeten felheid houdt hij zijn moeder de twee portretten voor, dat van haar eerste en dat van haar tweede echtgenoot. Hij laat zijn woorden de vrije loop. Dan verschijnt de Ghost, alleen zichtbaar voor hem. Hij dwingt zich tot kalme. Zij denkt immers dat hij waanzinnig is. Hij vraagt om vergiffenis omdat hij zo tegen zijn moeder heeft gesproken, dan heeft hij gewonnen. Ze zal hem niet aan de ontmaskerde koning verraden.

De voorstellingen.

Wat betreft de opvatting van tekst, stijl, decor, costumering er zouden vele woorden nodig zijn om daarover iets te vertellen. De teksten zijn vaak drastisch omgewerkt. Er wordt in gecoupeerd, er werden zelfs delen of personen aan toegevoegd.

De costuums veranderen in elke nieuwe periode van de geschiedenis.

Op het toneel worden steeds meer machinerieën gebruikt. In de 18e eeuw wordt voor het eerst de zaal ook door kaarsen verlicht, men gaat naar de schouwburg om gezien te worden.

Garrick, de vermaarde acteur brengt vereenvoudigingen aan en een natuurlijker tocon. Hij staat niet meer toe dat het publiek aan de zijkant op het toneel zit. Macbeth is soms een soort tragische musical.

In Duitsland komt het als een groot spektakelstuk op het toneel: "Macbeth, der Hexenkönig", een grote pantomime. (+ 1770). Na deze verwording gaat men zich anders instellen. De dag waarop Schlegels Hamletvertaling in première gaat, 1799 is een van de belangrijkste data in de toneelgeschiedenis.

Frankrijk speelt Shakespeare meestal aangepast aan de Franse smaak (bewerkingen van Ducis),

In ons land was Shakespeare in de 17e en 18e eeuw nauwelijks bekend en dan nog alleen in de Franse bewerking,

Dickens vertelt ons hoe het in 1844 bij een opvoering van Macbeth toeging: "De avond speelde zich af tussen het gebruikelijke nare gedoe van vechtpartijen, vuile taal, gefluit, geschreeuw en gebrul, vloeken en godslastering, obscene opmerkingen, appels, sinaasappels, noten, koekjes, gemberbier en gewoon bier, pijpen. Bij de ingang wordt vis gebakken en ware barricades van oesterschelpen liggen opgehoopt op de vloer - Publiek dat voor halve prijs op de galerij wil, schreeuwt op te trappen, opstandig van ongeduld en loopt door het hele gebouw een soort carmagnole te dansen."

Toch worden meer dan 1000 Shakespeare -opvoeringen gegeven. Phelps speelt het klaar, voedt het publiek op en...speelt!

Hamlet.

Steeds komen vernieuwingen.

"De rol van Hamlet is langzamerhand een hoepel geworden, waar iedere goede toneelspeler vroeger of later doorheen wil springen."

"Hamlet, princess of Denmark", slaat op de vertolking van Hamlet in travesti door Sara Bernhard(1899).

Asta Xrelsen treedt in een stomme film ook als Hamlet op. .

Eind 19e eeuw zien wij een nieuwe figuur op het toneel: de regisseur.

+/-1900 Gordon Craig is voorstander van de almacht van de regisseur. Craig, de idealist, wil het hele toneel herscheppen, vereenvoudigen, zuiveren. In 1909 nodigt Stanislavsky Craig uit decors en costuums voor Hamlet te maken. Vereenvoudiging, maar ook rijkdom en variatie.

Verkade is de geestverwant van Craig. Steeds meer verdiept Eduard Verkade zich in het wezen van Hamlet, zijn grote rol. In 1926 waagt hij zich aan Hamlet in modern kostuum: jazz-muziek, 2 met de hakken klappende officieren, Polonius met jaquet met sigaar achter de schrijftafel, Hamlet soms in smoking, Laertes in leren motorjekker enz. Royaards zoekt op zijn wijze naar een eigen vorm. Hij zegt: "Verkade begrijpt niets van Shakespeare. Shakespeare vraagt geen gordijnen!" In de 20ste eeuw zoekt men naar de wezenlijke waarden van Shakespeare. Pitoëff in Frankrijk gebruikt symbolische elementen. Hamlet eindigt niet in schrik en vrees, maar als een triomf, omdat het er bij Shakespeare altijd om gaat dat de orde het herstel brengt na wanorde, onrust en chaos.

In Engeland speelt men in "The Shakespeare Memorial Theatre" te Stratford, in 1897 gebouwd, en in "The old Vice" te Londen(van 1914).

Soms kiest men nog de aankleding in de stijl van de 18e of 19e eeuw. Maar overal zoekt men toch naar vereenvoudiging.

In 1950 speelt Jean Vilar in zijn "Théâtre national populaire" Shakespeare op een volkomen leeg toneel, zwart afgespannen. Een bank of een hek geeft de handeling aan. De aandacht is uitsluitend geconcentreerd op de spelers. Deze opvatting vonden wij in 1961 bij de "Nederlandse Comedie" voor de Midzomernachtsdroom (regie Han Bentz van den Berg). Het wordt een spel met sterk cynische elementen, waarin nuchtere dingen als slangen, ladders en lampen meespelen.

Men poogt Shakespeare terug te brengen tot zijn ware essentie. Iedere tijd heeft over die "ware essentie" zijn eigen mening.

Hamlet (1601) Shakespeare.

Hamlet was volgens de sage, door Saxo Grammaleus in de 12e eeuw verhaald, een Deense prins die +/- 500 voor Christus leefde. De Deense prins staat tussen het rijk van de chaos en dat van de kosmos in. Hamlets oom, koning Claudius, heeft de vader van Hamlet (zijn broer) vergiftigd, zichzelf tot koning gemaakt en hij is met de weduwe getrouwd. Prins Hamlet wordt door de geest van zijn vader ingelicht en wil zich wreken. Hij wil zijn moeder tot verantwoording roepen en haar bewust maken van wat ze gedaan heeft. Hij heeft moeite om tot een daad te komen, doet zich krankzinnig voor, laat door komedianten een spel opvoeren, dat Claudius tot bezinning moet brengen. Tenslotte sterven alle hoofdfiguren, ook Ophelia, zijn verloofde.

Jean Anouilh

In 1910 in Bordeaux geboren. Zijn moeder was violiste, zijn vader kleermaker. Hij studeert enige tijd rechten te Parijs, wordt secretaris van Juvet, voelde zich al heel jong aangetrokken tot het theater, las graag Skan, Claudel, Pirandello. Met Juvet kon hij niet zo goed opschieten maar door hem leerde hij het toneel van Giraudoux kennen. Juvet speelde Siegfried (1928) en Anouilh zal deze avond in de schouwburg nooit vergeten. Het was een openbaring voor hem. Giraudoux zal altijd zijn meester blijven en zijn leven beïnvloeden. Vier jaar na Siegfried schrijft Anouilh zijn eerste stuk: Hermine, dat gespeeld werd in het "Théâtre de l'oeuvre". Hij trouwt met een actrice, Monelle Valestin. Hij geeft zijn krachten aan het toneel en in Hermine spreekt hij voor het eerst het probleem uit dat vele van zijn stukken zal beheersen: de vervloeking van de armoede. In 1937 ontmoet hij Ly Pitoëff die "Le voyageur sans bagage" regisseert en "La sauvage" en Barsacq, regisseur van "Le bal des voleurs". Dan is hij al een van de grootste toneelschrijvers. Hij deelt zijn stukken in: Pièces noires: sombere stukken; Pièces roses vrolijke; Pièces brillantes: fantasiestukken; Pièces grinçantes: bittere; Pièces costumées: grotendeels historische stukken b.v. l'Alouette, Becket.

In de Pièces noires gaat het om het probleem van de armoede. De mensen worden verdeeld in armen en rijken. Niets bederft zozeer de zuiverheid van de eerste jeugd als de armoede. "Il y aura toujours un chien perdu ou une âme errante quelque part qui m'empêchera d'être heureux."

Een andere obsessie in de stukken van Anouilh is het verlangen van verleden te veranderen. Siegfried is zijn verleden vergeten, evenals Gaston uit "Le Voyageur sans bagage", die na de oorlog 1914-1918 zijn gehangenen kwijt is. Een manier om zich van het verleden te ontdoen is voor Anouilh, het zelf creëren van een milieu, van ouders, in de gewone realiteit een andere realiteit te maken, komedie te spelen in het leven, zijn fantasie de vrije loop te laten. In "Pauvre Bitos" stellen de personen helden uit de Franse Revolutie voor. In "Le Bal des Voleurs" gaan de spelers naar een gecostumeerd bal.

Antigone is de mens die de zuiverheid en de 100% intensiteit en eerlijkheid wenst en als die in het leven niet kan bestaan, de dood ingaat. Antigone kan en wil geen compromis accepteren. Er zijn twee soorten mensen volgens Anouilh: zij die het compromis in het leven aanvaarden en diegenen die het niet willen. In de pièces brillantes gaat het om de zuiverheid en de liefde tegenover de corruptie en het geld. In Colombe zegt het kleine meisje: "Comme c'est bon d'être soi enfin, telle que le bon Dieu vous a faite".

"Le répétition et L'Hurluberlu" behoren tot de pièces brillantes.

Dikwijls is de achtergrond van het komische heel droevig. "Er zit een worm in de vrucht". L'Hurluberlu is moedig, maar wordt overwonnen.

Hij zegt: "Tu verras engrandissant, Toto, que dans la vie, même ça a l'air d'être sérieux, ce n'est tout de même que du guignol".

In de pièces grinçantes vinden we de bittere satire. De generaals geven bevelen als ze al lang gepensioneerd zijn, de imbecielen gehoorzamen. "Ornifle" moet kiezen tussen "le jeune homme bonheur" en "le jeune homme honneur". Hij kiest het eerste, maar is hij gelukkig?

Het Leitmotiv uit Bitos is weer de armoede. Op het moment dat de "rijken" Bitos mee willen nemen naar een nachtclub zegt Victoire: "M'Allez pas avec eux vous faire mogner de vous. Restez vous-même. Restez pauvre. Mais c'est comme toutes les choses précieuses, c'est très fragile, la pauvreté!"

In één van zijn pièces costumeés, L'Alouette, het stuk over Jeanne d'Arc, staat: "Ce que les états-majors ne prévoyaient jamais. C'est cette petite Alouette, chantant dans le ciel, au dessus de la tête de leurs fantassins. Enfin ce que la France a de mieux en elle. Car elle a aussi les imbéciles, les incapables, les crapules, mais de temps en temps il y a une alouette dans le ciel qui les efface".

De figuren uit Anouilh's stukken zoeken de zuivere liefde maar stoten zich aan de hardheid van de wereld en worden gehinderd door het verleden. Eurydice geniet niet van de grote liefde vanwege de herinnering aan het verleden. Het verleden bederft het heden. Deze gedachte vinden wij in veel stukken van Anouilh. Toch moraliseert hij nooit. Hij toont ons de wereld zoals hij hem ziet en doet dat op een boeiende manier.

Eurydice, Jean Anouilh.

Orpheus, wiens muziek zelfs de wilde dieren aantrok, ontroostbaar over de dood van zijn vrouw Eurydice, gaat naar het Rijk van de Doden, (de onderwereld) en vraagt verlof haar naar de wereld van de levenden te mogen meenemen. Dat wordt hem toegestaan op voorwaarde dat hij zich niet naar haar zal omkeren.

Hij belooft het, maar kan de belofte niet houden en kijkt toch om. Dan is Eurydice verloren en hij wordt door de Bachanten verscheurd. Het is de gemoderniseerde tragedie van de liefde die, wil zij zuiver zijn, alleen in de dood haar vervulling kan vinden. Orpheus is musicus, hij tovert de schoonheid uit zijn viool, trekt met zijn verlopen vader rond langs de café's om te bedelen. Eurydice is een jonge actrice. Ze ontmoeten elkaar in het buffet van een provinciestationnetje: symbool van de zinloze lege drukte van het moderne leven. Zij drijven, zelf puur, door een smerig, bezoeldeld bestaan, een modderpoel zonder bodem. Toch stijgen zij op uit de onderwereld om in één liefde zacht zichzelf te zijn. Maar op zo sublieme hoogten kan men niet aarden. Daarom wijst Eurydice het leven af om niet omlaag getrokken te worden. Orpheus volgt haar. Het stuk is een beeld van de laagheid van het bestaan. Maar Anouilh vertelt ons dat het leven bovendien boven die hardheid uitstijgt "in het perspectief van een hogere orde".

Tennessee Williams

Tennessee Williams werd in 1914 in Columbia geboren. Hij leefde in zijn jeugd met zijn moeder en zusje zeer teruggetrokken. De fantasie van zijn vader. Zijn vader, die voor zaken reisde, had minachting voor de literaire ambities van zijn zoon, zond hem naar de universiteit, dwong hem een verloving te verbreken, plaatste hem daarna op kantoor. Het geestdodende werk dat de jongen daar te verrichten had, veroorzaakte een zenuwinzinking. Hij ging voor het toneel schrijven, ontvluchtte zijn familie en behaalde verschillende prijzen voor zijn stukken. In 1945 had zijn "glazen speelgoed" succes. Hij woonde toen in Florida, maar bleef toch zwerven o.a. in Mexico, Europa en het Verre Oosten. In 1948 kreeg hij een prijs voor: "Streetcar named Desire", in 1955 voor: "Cat on a hot tin roof". Jeugdindrukken zijn van hem voor grote betekenis geweest. Hunkering naar het verleden en angst voor de toekomst beheersen zijn werk. Toneel ziet hij naast de afgebakende maatschappij als een weldoende anarchie die iets schept wat ontbreekt b.v.: de kritiek op de dingen zoals ze zijn. Die kritiek is dan de gift van de kunst aan de samenleving. Daarmee is de ergernis die hij wekt en wekken wil, voor Williams een maatschappelijke taak en plicht. Hij is heftig, wild, fel, een kat op een gloeiend zinken dak maakt wilde sprongen. Na zeer moeilijke jaren van geldgebrek volgde na zijn successen plotseling de rijkdom: een gevaarlijke bedreiging voor zijn lust om voor het leven te vechten; hij ziet weelde en bezit als ontkrachting in een bestaan zonder strijd en daarmee de versteveging van de angst voor de toekomst. Een reis door Italië toont hem hoe gevaarlijk de macht van het verleden is. Maar de herinnering aan Sicilië leidde tot het schrijven van "The rose tattoo (1950), een stuk vol humor, een blijspel, een drama, een klucht. "De mens komt in de wereld van het drama pas goed tot het recht van zijn eigen, werkelijke waarde", zegt Williams in zijn voorwoord ("The timeless world of a play"). De kunstenaar verlost de mens n.l. uit de jacht van de tijd en in de tijdeloze wereld van het toneelstuk is de rust om werkelijk naar hem te kijken, te luisteren, hem te begrijpen; want de toeschouwer wordt met de dramatische personen opgenomen in de stilstand van de tijd. Het stuk leert de mens te kiezen. Serafina is misschien dwaas in het gewone leven maar in het stuk werd zij, buiten de tijd geplaatst, begrepen.

Zijn laatste stukken hebben een sterk metafysische achtergrond. Zij geven niet meer alleen de botsing van goed en kwaad maar de ontmoeting van hulpelozen in hun eenzaamheid. Er is medelijden in dit werk en in plaats van de moedeloosheid is er hoop op de kracht der zwakken en op de menselijke moed.

Tennessee Williams, The Rose Tattoo.

Het stuk speelt tussen Siciliaanse immigranten in Zuid-Amerika. De hoofdfiguur Serafina Delle Rose is een hartstochtelijk, fel, ongecompliceerd wezen, primair in al haar reacties. Het huwelijk met Rosario is een gloed van passie en levensdrang, die haar tot de hoogste vreugde voeren. De liefde is haar bestaan, haar godsdienst. Met Rosario's dood komt voor Serafina alles plotseling tot een einde. Het leven houdt voor haar op, de tijd staat stil. Ze klampt zich vast aan het verleden; de doodsurfn van haar man wordt haar afgod. Zij wil ook haar dochttertje Rosa onder de slavernij van het verleden brengen. De groei, de verandering in Rosa worden door haar moeder tegengehouden en fel bestreden. Tot de onthulling van Rosario's ontrouw de afgod van zijn voetstuk doet vallen en de ban van het verleden breekt. Dan krijgt met een andere men en een nieuwe hartstocht het leven weer zijn kans. Serafine heeft haar dochter de liefde voor een matroos trachten te beletten. Nu denkt ze milder over deze liefde. Het einde van het stuk is voor Tennessee Williams zeer vrolijk. De toekomst wordt juichend binnengehaald. Een eenvoudig, natuurlijk bestaan, gebaseerd op openlijke aanvaarding der sexualiteit, geeft de kracht het leven te leven in harmonie van geest en lichaam.

Dimitri Frenkel Frank (1928-)

In München geboren. Hij heeft een Russische vader en een Duitse moeder: was stateloos toen hij in Nederland kwam, werd toch aangewezen voor de officiersopleiding, ging psychologie studeren, later rechten; werd geëngageerd hij het Nederlands Volkstoneel. "Ik was de slechtste acteur die ooit in Nederland is opgetreden", schrijft hij zelf. "Daarna ben ik reclame-teksten gaan schrijven. Ik vind reclame belangrijk".

Over zijn schrijven voor het toneel, zegt hij: "Voor mij betekent toneelschrijven o.a. gedreven zijn, angsten onderdrukken, emoties beheersen."

Als men aan een schrijver vraagt waarom hij schrijft, vind hij moeilijk een antwoord. Frank schrijft: Ook voor mij is het schrijven een verdrietige en pijnlijke aangelegenheid, maar ik kan het niet laten. Heerlijk rustig schrijven is er niet bij. Niettemin ga ik door, angstig en opgewonden."

Na +/- 60 korte hoorspelen en zijn eerste stuk "Fatsoen en Buskruit" (1956), schreef hij het in 1960 door "Theater" opgevoerde: "Blaffen tegen de maan", dat veel gespeeld is.

Hij schrijft: "Gek werk, als je aan een stuk begint is het in een vaart koorddans, je weet nooit of je het einde haalt. Daarom wil ik altijd zo snel mogelijk verder, om te weten of dat einde er wel in zit."

Dimitri Frenkel Frank: Blaffen tegen de maan.

De oude Alkazaar, een mislukt musicus vertoont nog steeds de grootse allure van de kunstenaar. Hij leeft in een schijnwereld, waar zijn zoon Wolf, die persfotograaf is, bijna niet meer tegen kan! Hij wil weg van zijn vader en een eerlijk leven beginnen. Maar zijn vader heeft een nieuw thuis voor hem en zijn zoon gevonden en zelfs een huishoudster, Laura, Wolf is eerst onhebbelijk tegen haar. Zij laat zich door Wolf niet weggagen. De jongen gaat van haar houden. Laura tracht hem weer nader te brengen tot zijn vriendin Leda, maar Wolf bemerkt dat hij niet meer buiten Laura kan. Alkazaar nodigt zijn dirigent Blaak uit in de hoop een vast engagement te krijgen. Hij maakt Blaak wijs dat Wolf een grote foto van hem zal maken voor de kranten. Wolf weet hier niets van, krijgt ruzie met Blaak, die woedend vertrekt.

Alkazaar slingert zijn zoon alles naar zijn hoofd over Laura en zichzelf. Radeloos vlucht Wolf het huis uit. Hij zal ontdekken dat hij meer op zijn vader lijkt dan hij wel wist en dat hij een harde dobber zal hebben om iets te bereiken. Alledaagse mensen dus in hun alledaagsheid.

De Erfgename van Ruth en Augustus Goetz.

Naar de roman van Henry James "Washington ? "(Ignane?). In de vertaling van Louis Ducreux, gespeeld in het "Théâtre des Mathurins" - Parijs. Met groot succes in Amerika opgevoerd ("The heiress"). Dit stuk behoort tot het Amerikaanse boulevard-theater dat zich onderscheidt van het Franse door grotere ernst en een diepzinnigere psychologische analyse. Het Franse boulevard-theater is lichter. oppervlakkiger.

Olivia is het geremde rijke meisje dat zo graag een man zou willen hebben maar dat door haar strenge vader beschermd wordt tegen erfenisjagers. De egoïstische vader verwacht in zijn enige dochter als vergoeding voor het feit dat haar geboorte aan haar moeder het leven kostte, het boven ieder menselijk begrip geïdealiseerde beeld van zijn vrouw terug te vinden.

Hugo Claus

Enige mededelingen over het leven van Hugo Claus zijn wellicht een hulpmiddel bij het benaderen van zijn werk. Te Brugge in 1929 geboren. Slechts anderhalf jaar oud werd hij ondergebracht in een pensionaat te Eke bij Deinze. In 1933 ging hij naar een pensionaat in Aalbeke, waar hij op 4 jarige leeftijd zijn 1e communie deed. Op 10 jarige leeftijd had hij "het lagere" achter de rug. Hij verlaat het pensionaat in 1939.

Hij las veel en alles. Claus zegt nu in een televisiegesprek over de kostscholen: Je werd er streng opgeleid in een aantal regels en verordeningen, die mij veelal ontsnapten en doorlopend geheimzinnig leken. Het maakt je dikhuidig, wantrouwig en leugenachtig. Tijdens de oorlog woont hij in Kortrijk bij zijn ouders. In 1940 verloor hij het geloof in God tijdens de "Elevatie van de Hostie". Hij verzamelt tijdens de oorlog foto's, van Duitse jachtvliegtuigen, caricaturen van Churchill, Roosevelt enz. Bij luchtbombardementen weigert hij in de schuilkelder te gaan.

12 scholen! Claus gaat van de éne school naar de andere. Op zijn 16e jaar heeft hij genoeg van de school. Het losbreken uit het schoolmilieu en kort daarop uit het gezinsmilieu was een eerste protest tegen de wereld. Als hij uit huis is weggegaan leeft hij een waarlijk bestaan. Hij gaat schilderen, maar kan daarvan niet bestaan. Hij verdient geld als gevelschilder in Gent. Als hij 18 jaar is gaat hij in een suikerbietenfabriek werken.

In zijn toneelstuk "Suiker" heeft hij deze ontstellende belevenis weergegeven. In die tijd was zijn eerste verzenbundel "Kleine Feeks" uitgegeven. Daarin lezen wij al het besef van de absurditeit van de levens om hem heen en van het leven in zijn gehele manifestatie. De situatie van de mens is onhoudbaar. In 1947 gaat Claus naar Parijs. Daar voelt hij zich thuis bij de "vreemden, de verdoelden, de nooit gelanden, de ontwrichten". Hij verwerpt elk vaderlijk gezag, zoekt het neutrale gezelschap van vrienden, hoopt een vrouw te vinden, die hem losmaakt van de moeder. In Oostende biedt de eigenaar van Hôtel de Londres hem gratis logies aan. Hij blijft er enige jaren. Daar schrijft hij "De Metsiers" (in 1950). Claus identificeert zich met de "zuivere" personen uit zijn boeken. Bennie uit "de Metsiers"; Thomas uit "Een bruid in de morgen". In het tijdschrift door hem mee opgericht "Tijd en Mens" heeft Claus een ruggesteun gevonden. Hij publiceert er zijn verzen en verhalen in. Hij heeft veel contact met de schilders Asger Jorn en Corneille. Hij doet mee aan een Cobra tentoonstelling. Later, in Parijs, ontmoet hij vele experimentelen. Zijn vrouw werkte als actrice in Franse films. In Parijs kreeg zowel de experimentele school als Claus een kosmopolitisch karakter.

De jonge vijftigers oriënteren zich internationaal. Claus is de enige Vlaming die werd opgenomen in de bloemlezing "Atonaal". Corneille, Appel, Vinkenoog, Andreus, Campert, het zijn zijn vrienden. In het werk van Claus is de verontrusting om de eenzaamheid van de mens, de

onmogelijkheid van de dialoog tussen de mensen, het protest (Il fallait d'abord renverser la société), de anti-ethische houding die de literatuur van die dagen kenmerkt. De katholiek gedoopte Claus voert een voortdurend gevecht, tegen het geloof, tegen zijn oorspronkelijke milieu, tegen de alledaagsheid en de verveling. Het seksuele leven is voor hem een poging om de absolute eerlijkheid te bereiken tegen alle taboes in. De "Oostakkerse gedichten" zijn een groot succes geworden voor de experimentele poëzie. Na Parijs gaat Claus naar Rome. In Italië schrijft hij zijn eerste toneelwerk (1953) Zijn grote toneelsucces is "Een bruid in de morgen", dat hij in Italië heeft gemaakt.

Over de intimiteit tussen broer en zuster in dit stuk is nogal wat te doen geweest. Dit en de zelfmoord waren aanleiding tot afwijzing van het stuk door de Nederlandse Comedie en de Haagse Comedie. Ton Lutz brengt het stuk op de planken. Het is niet de bedoeling van de schrijver geweest de incest-verhouding uit te beelden. Toen men dat zeer realistisch deed in Amerika, viel het stuk. Claus deelde de regisseur te voren mee dat hij het met de interpretatie niet eens was en woonde de première niet bij. In 1955 was de voorstelling van het Rotterdams Toneel, in een koele, sprookjesachtige, poëtische interpretatie, waar de relatie Andrea-Thomas kinderlijk onschuldig bleef. Claus schrijft: "die broer-zuster verhouding is een poging om de liefde in een onmogelijke situatie te plaatsen om dan te zeggen dat de liefde onmogelijk kan gerealiseerd worden, althans de totale. En daarom heb ik dat sociaal al tevoren vastgelegd, in een soort onverbreekbare code, het incest".

Pitoëff bracht het stuk als: "Andrea, ou la fiancée du matin" en gaf het poëtisch-tedere. Het werd een enorm succes.

Het echtpaar Claus gaat in Gent wonen. Daar schrijft hij weer een stuk: "Het lied van de moordenaar". Het is anders dan "een bruid." Claus zegt: "Ik wou afstand doen van dat psychologisch realisme van het vorige stuk."

In het Expojaar verschijnen "De zwarte keizer" en "Mama, kijk zonder handen". In dit laatste stuk trachten de figuren langs tragi-komische weg de werkelijkheid te ontvluchten. In de jaren 1957-'58, en '59 vertaalt Claus werken van Büchner en Dylan Thomas ("Onder het melkwoud"). Hij reist naar Mexico en Amerika. Maar hij laat zich inkapselen in zijn eigen huis, zijn eigen wereld omringd door een dreigende wereld, buiten het conformisme dat de mensen uniformeert. 1962 is een zeer vruchtbaar jaar. Hij publiceert veel, is een gevierd medewerker aan radio en televisie. "De verwondering" vindt hij zijn eerste definitieve roman. "Het boek gaat over de verwarring in één persoon,"

Het gaat om de idee van Aristoteles: de oorsprong van elk denken is de verwondering. Als de mens van deze tijd, die niet nadenkt, maar alles maar over zich heen laat gaan, zich eens mocht gaan verwonderen, dan zou hij misschien eens gaan nadenken over zijn daden en tot bezinning komen. Maar de mens is onmachtig. Hoe is de wereld van de onmacht? En

bij deze vraag verschijnt de mythische macht van de oorlog en van het fascisme. In deze tijd schrijft hij weer een stuk! "De dans van de reiger"• Kort geleden hebben wij zijn laatste stuk "Thyestes" in Eindhoven kunnen zien. De film van Fons Rademakers "Het mes" heeft het scenario van Claus gebruikt(gebracht). In 1963 begint hij zelf te filmen.

Nog enkele bijzonderheden uit het leven van Hugo Claus.

In 1949 wordt de Cobra-groep opgericht. Claus die altijd heeft getekend en geschilderd voelt zich thuis bij deze schildersbeweging die een directe spontane primitief-echte uiting zoekt.

In 1950 doet hij mee met een expositie in Brussel.

In 1951 in Parijs.

In 1959 in Amsterdam.

Zijn vrouw zegt: "Hugo schildert en tekent altijd. Het is geen liefhebberij voor hem. Het is een echte passie."

Ergens tussen Oudenaarde en Ronse woont Claus In een boerderij uit de 17e eeuw. Claus' moraal is de compromis-loze eerlijkheid. "Ik probeer in staat te zijn te leven zonder gemis, spijt en zondegevoel". "Ik voel hoe er in mij 10 schilders vragen om bevrijd te worden. En dat kan ik misschien allemaal niet aan? Dat kan een gemis zijn."

Claus deelt ons de waarheid over zichzelf mee, houdt ons een spiegel voor, maakt ons wakker onze houding te bepalen ten opzichte van zijn scherpe psychologische waarneming, zijn afkeer van kleur en conventie, maar ook zijn indringende poëzie.

Hugo Claus: Een bruid in de morgen.

"Bruid in de morgen" speelt in het gezin Pattini. De vader is een mislukte componist, de moeder een vrouw die wanhopig vecht een zekere burgerlijke welstand op te houden. De twee kinderen, de nog zeer prille Thomas en het meisje Andrea, zijn bijna volwassen. Om het gezin uit het slop van de armoede te helpen, besluit de moeder dat Thomas met het rijke, doch veel oudere en niet aantrekkelijke nichtje Hida moet trouwen. Thomas zelf aarzelt, enerzijds bekoord door de beloofde weelde en cadeaux die Hilda hem inspiegelt, anderzijds sterk beïnvloed door zijn zuster Andrea die hem tegenhoudt. Wanneer Thomas tenslotte toegeeft, berooft Andrea zich van het leven.

Ir zijn grote spanningen in dit stuk,

1^e van erotische aard maar zeer zuiver gehouden tussen Thomas en Andrea.

2^e in het verzet van de kinderen tegen de ouders

3^e in de verhouding tussen de in wezen immorele moederfiguur en de stumperd van een vader, die zich nog steeds vastklampt aan zijn povere kunstenaarschap.

Onze Instructieprogramma's

Wij trachten het toneel in de school te brengen door het spelen van stukken en het brengen van instructieprogramma's. Fresco II (vervolg op Fresco I dat in de vorige cursus werd gegeven) brengt toneel van de Romantiek tot op heden. "Jij splitst mijn hart in tweeën" toont in fragmenten uit verschillende periodes het conflict ouders-kinderen. Natuurlijk zou het werk pas aan zijn bedoeling voldoen, als het zou worden geïntegreerd in het onderwijs, d.w.z. als het werd opgenomen in de lessen. Daartoe zouden een intensief overleg en contact moeten bestaan tussen de leerkracht en ons en dat is voorlopig nog een moeilijk te verwezenlijken zaak. De leerling, zou voordat hij onze voorstelling ziet, moeten worden voorbereid. De toelichting die wij geven is maar zeer kort, allereerst wegens de korte tijd, en dan: wij komen om te spelen. De leerkracht zou dus, wil dit werk aan zijn doel beantwoorden ons werk moeten bespreken, te voren en liefst ook achteraf. Wij weten dat velen dit inderdaad doen, maar wij begrijpen dat anderen in hun uitvoerige lesprogramma daarvoor geen tijd hebben, natuurlijk zullen de daartoe bevoegde leerkrachten genoeg op de hoogte zijn van de stof om deze aan de leerlingen over te brengen en hen voor te bereiden op wat zij gaan zien! Niettemin leek het ons nuttig enige informatie te verstrekken over schrijvers en stukken om op deze wijze het onderwijzend personeel de voorbereiding te vergemakkelijken. Het programma beweegt zich op het gebied van verschillende landen en het zou voorstelbaar zijn dat men niet alle kennis paraat heeft om de leerlingen in te leiden. Vandaar bijgaand stencil waarop U in het kort en uiteraard oppervlakkig een toelichting vindt bij ons instructieprogramma. Enige bibliotheken waren bereid ons een lijst te geven van de werken die betrekking hebben op ons programma. Op deze wijze hebben zij het dus gemakkelijk gemaakt voor nadere studie boeken te gaan lezen.

Wij moesten ons bij onze informatie uiteraard beperken.